

Лисенко В. О.,
здобувач кафедри кримінального права та
кримінології
(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ)

УДК 343.8

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИМ ПРОЯВАМ У ДЕРЖАВНІЙ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧІЙ СЛУЖБІ УКРАЇНИ

Розкривається кримінологічна характеристика та пропонуються заходи запобігання корупційним проявам у Державній кримінально-виконавчій службі України.

Ключові слова: кримінологічна характеристика, запобігання, корупція, Державна кримінально-виконавча служба України.

Автор раскрывает криминологическую характеристику и предлагает меры предупреждения коррупционных проявлений в Государственной уголовно-исполнительной службе Украины.

Ключевые слова: криминологическая характеристика, предупреждение, коррупция, Государственная уголовно-исполнительная служба Украины.

The author researches the criminological characteristics and proposes measures to prevent corruption in the State Criminal-Executive Service of Ukraine in the article.

Key words: criminological characteristics, prevention, corruption, the State Criminal-Executive Service of Ukraine.

Вступ. Становлення інститутів громадянського суспільства і розвиток демократичних політичних процесів в Україні стримується, що обумовлено багатьма факторами, серед яких – посилення тиску на владу і суспільство з боку кримінальних структур, які намагаються обмежити формування громадянського суспільства для задоволення своїх корисливих інтересів. Серед таких проблем сучасного перехідного суспільства як за масштабністю поширення, так і за глибиною проникнення у соціальний організм слід назвати корупцію. Її негативний вплив на становлення громадянського суспільства в Україні стає все відчутнішим і нині створює реальну загрозу національній безпеці держави. Починаючи з порушення службового обов'язку, корупція тягне за собою порушення інших суспільних відносин: призводить до гальмування та викривлення соціально-економічних реформ, поглиблює соціальну нерівність громадян, збільшує соціальну напругу в суспільстві, порушує принципи соціальної справедливості, ускладнює доступ громадян до соціальних фондів, перешкоджає користуванню ними тощо.

За даними Верховного Суду України, найбільше проявів корупційних правопорушень встановлено у 2011 р. – 8692 особи; зокрема, судами у цей період накладено 4400 адміністративних стягнень. Загострилася проблема поширення корупції серед посадових осіб органів державної влади і місцевого самоврядування. Серед 178 країн світу Україна в 2011 р. опинилася на 152 місці. Це свідчить про те, наскільки серйозна проблема для України тотальної корумпованості посадових осіб [1, с. 17–18]. Не виняток у цьому плані і Державна кримінально-виконавча служба (ДКВС) України.

Протидія корупції для ДКВС України є одним із пріоритетних напрямів її діяльності. Для ефективної боротьби з негативними корупційними проявами керівникам територіальних органів Державної пенітенціарної служби (ДПтС) України необхідно перш за все дотримуватися законності, порядності, тактовності під час виконання своїх службових обов'язків та нести відповідальність за своїх підлеглих. ДКВС України має позбутися порушень антикорупційного законодавства, тож їм слід вчасно запобігати, використовуючи негативні вчинки.

Постановка завдання. Мета статті - розкриття кримінологічної характеристики та формулювання заходів запобігання корупційним проявам у ДКВС України.

Дослідження проблеми корупції трапляється, зокрема, у працях В. Б. Авер'янова, О. М. Бандурки, О. Т. Білоуса, А. В. Гайдука, В. О. Глушкова, Ю. В. Грошевого, О. М. Джужі, Є. Б. Дідоренка, А. П. Закалюка, В. Т. Зеленецького, М. І. Камлика, В. К. Колпакова, С. Ф. Константинова, О. В. Кузьменко, В. І. Курила, В. С. Литвиненка, М. В. Лошицького, М. І. Мельника, В. І. Олефіра, В. М. Поповича, В. В. Сташиса, В. Д. Сушенка, В. Я. Тація, Р. М. Тучака, М. І. Хавронюка, В. І. Шакуна, М. Я. Швеця, Ю. С. Шемшученка та ін. Але, незважаючи на досить велику кількість досліджень факторів і чинників, що сприяють корупції, бракує розробок кримінологічних засад запобігання корупції у ДКВС України.

Результати дослідження. Аналіз даних, які надходять до апарату ДПтС України, вказує на те, що вжиті заходи організаційного та профілактичного характеру мають позитивний вплив на персонал ДКВС України щодо унеможливлення та запобігання проявам неслужбових стосунків і зловживання своїм службовим становищем. Для підвищення репрезентативності кримінологічної характеристики корупційних правопорушень у ДКВС України наведемо інформацію про стан роботи щодо дотримання персоналом ДКВС України вимог антикорупційного законодавства за 10 місяців 2012 р.

Якщо протягом 10 місяців 2011 р. стосовно персоналу органів, установ виконання покарань та слідчих ізоляторів, що належать до сфери управління ДПтС України, порушено 85 кримінальних справ щодо 104 осіб, то протягом 10 місяців 2012 р. порушено 64 кримінальні справи стосовно 65 осіб. Зокрема, 44 справи порушено за зберігання, збут чи передачу наркотичних засобів (за 10 місяців 2011 р. – 51 справа), 13 справ – за отримання хабара (за 10 місяців 2011 р. – 20 справ), 1 справа – за підроблення документів, печаток, штампів і бланків, їх збут, використання підроблених документів (за 10 місяців 2011 р. – 2 справи), 2 справи – за перевищення влади або службових повноважень (за 10 місяців 2011 р. – 2 справи), 1 справа – за розголошення державної таємниці, 1 справа – за зловживання владою або службовим становищем (за 10 місяців 2011 р. – 7 справ), 1 справа – за службову недбалість (за 10 місяців 2011 р. – 2 справи) та 1 справа – за шахрайство. Із зазначеної кількості порушених кримінальних справ щодо персоналу засуджено 7 осіб.

Кримінальні справи порушувалися щодо 20 працівників підрозділів нагляду і безпеки виправних колоній, 11 працівників відділу режиму і охорони слідчих ізоляторів, 12 працівників соціально-психологічної служби, 5 працівників кримінально-виконавчої інспекції, 3 працівники відділів інтендантського та господарського забезпечення, 3 оперуповноважених, 3 працівники медичної служби, 2 водії установ, по одному – начальник виправної колонії, перший заступник начальника установи, виконавач обов'язків заступника начальника установи з виробництва – директора підприємства виправної колонії, молодший інспектор з озброєння та спецзасобів відділу охорони виправної колонії, інженер з охорони праці та майстер цеху.

Слід зазначити, що ще 7 кримінальних справ було порушено за фактами (за 10 місяців 2011 р. – 10 справ), а саме:

- за зловживання службовим становищем – 2 справи (ст. 364 КК України);
- за виявлення наркотичних речовин – 1 справа (ст. 309 КК України);
- за фактом незаконної передачі наркотичних засобів нествановленими особами до виправної колонії – 1 справа (ст. 307 КК України);
- за привласнення майна установи шляхом зловживання службовим становищем – 2 справи (ст. 191 КК України);
- за розголошення нествановленою особою державної таємниці (ст. 328 КК України).

Безпосередньо за інформацією чи матеріалами територіальних відділів внутрішньої безпеки та протидії корупції стосовно персоналу порушено 30 кримінальних справ, а саме: за зберігання, збут чи передачу наркотичних засобів порушено 24 справи, за отримання хабара – 4 справи, за підроблення документів та їх використання – 1 справа, за перевищення влади або службових повноважень – 1 справа [2].

Питання дотримання персоналом органів, установ виконання покарань та слідчих ізоляторів антикорупційного законодавства, реалізації заходів, спрямованих на запобігання

негативним явищем, пов'язаним із проявами корупції, перебуває на постійному контролі керівництва ДПтС України.

Виходячи з аналізу оперативної обстановки, що склалася в органах і установах, які належать до сфери управління ДПтС України, управлінням внутрішньої безпеки та протидії корупції виділено ділянки, на яких можуть допускатися правопорушення, а саме:

– сприяння у постачанні до зон, що охороняються, заборонених предметів та речей (наркотичних засобів, алкогольних напоїв, грошових коштів, засобів мобільного зв'язку тощо);

– надання незаконних пільг і переваг засудженим, безпідставне їх заохочення та приховування дисциплінарних стягнень;

– закупівля продукції за завищеними цінами, сумнівної якості або з простроченими термінами вживання;

– штучне завищення показників виробничої діяльності та реалізації продукції шляхом документальних “приписок” обсягів виконаних робіт;

– надання комерційним структурам неправомірних пільг і переваг [3, с. 34–35].

До причин та умов корупційних правопорушень, що вчиняються персоналом ДКВС України, можна зарахувати:

– прагнення засуджених (особливо це стосується лідерів та “авторитетів” злочинного середовища, “зłodіїв у законі”) будь-яким чином розв'язати через персонал органів і установ виконання покарань свої проблеми та вирішити питання інших засуджених з метою завоювання, утримання або зміцнення власного авторитету;

– “запрограмована” властивість деяких осіб до прагнення отримувати більше, віддаючи за це менше (що в підсумку призводить до зловживання владою або посадовим становищем);

– низький життєвий рівень персоналу нижчого та середнього рівнів;

– падіння морального рівня окремих керівників вищого рангу, які вдаються до корупційних дій, що спричиняє додатковий негативний ефект – підштовхує персонал нижчого рангу (які бачать таку поведінку своїх керівників) шукати “альтернативні” форми існування, що обов'язково призводить до поширення корупції;

– наявність у керівного персоналу ДКВС України дискреційних повноважень, які дозволяють вирішувати певні питання на власний розсуд, але в межах, визначених законом;

– прорахунки у доборі та розстановці кадрів.

Певну негативну роль у розвитку зазначених причин та умов відіграє й поширеність у суспільстві думки про повну корумпованість державного апарату та неможливість вирішити свої питання без давання хабара. Це породжує у людей зневіру в можливість захистити себе від корупціонера, не викликає у них бажання активно захищатися проти цього негативного явища.

Соціальна значущість профілактики злочинів визначається низькою обставин. Це найдійовіший шлях боротьби зі злочинністю, насамперед через те, що забезпечує виявлення і нейтралізацію її причин. Значною мірою це запобігання самої можливості вчинення злочинів. У процесі профілактики криміногенні чинники можуть піддаватися впливу тоді, коли вони ще не набрали ваги, й через це їх легше можна усунути. Водночас арсенал засобів запобігання злочинам дозволяє переривати почату злочинну діяльність, не допускати настання шкідливих наслідків. Профілактика злочинності дає можливість вирішувати питання боротьби з нею найгуманнішими способами та з найменшими втратами для суспільства. Саме тому одним із головних завдань пенітенціарної кримінології є розробка системи заходів, спрямованих на запобігання злочинам. Запобігання правопорушенням та зміцнення дисципліни серед персоналу органів, установ виконання покарань та слідчих ізоляторів пріоритетно у діяльності ДКВС України.

Запобіжна діяльність у широкому розумінні розглядається як один із засобів соціального регулювання суспільних відносин з метою ліквідації детермінант злочинності, як взаємодія заходів економіко-соціального, виховно-педагогічного, організаційного та правового характеру, як поєднання різних рівнів запобігання злочинності. Загальним для кримінологів стало виділення трьох основних складових системи запобігання злочинам: загальне запобігання (загальносоціальний рівень), спеціально-кримінологічне запобігання (спеціальний рівень), індивідуальне запобігання (індивідуальний рівень).

Слід погодитися з твердженнями В. В. Коваленка, що загальносоціальне запобігання (у тому числі щодо злочинів корупційної спрямованості в ДКВС України) не є предметом тільки кримінологічної науки, бо загальносоціальні заходи проводяться й поза рамками боротьби зі злочинністю та спрямовані на виконання загальних завдань: стабілізації економіки, розвитку соціальної сфери, поліпшення морально-психологічної атмосфери в суспільстві тощо. Водночас помилки у розробленні та впровадженні економічної, соціальної, культурно-духовної політики держави можуть сприяти сплеску злочинних діянь у суспільстві або в його окремих регіонах. Ось чому кримінологи відстежують процеси розроблення й реалізації політики держави в усіх сферах суспільства [4, с. 13].

Загальносоціальні заходи запобігання корупційним правопорушенням у ДКВС України – це комплекс заходів, здійснюваних ДПтС України та іншими інститутами держави й суспільства у сфері правового та соціального захисту персоналу ДКВС України, морально-духовній сфері тощо. Ці заходи, як правило, пов'язані з поліпшенням умов праці (служби) та відпочинку персоналу ДКВС України, підвищенням рівня їх матеріальної забезпеченості, зміцненням дисципліни та організованості, а також іншими позитивними змінами у функціонуванні органів і установ, що належать до сфери управління ДПтС України. Отже можна зробити узагальнення, що завдання загальносоціальних заходів – не безпосередній вплив на злочинність, а розв'язання більш глобальних проблем ДКВС України.

Нині питання боротьби з проявами корупційних діянь виходить на новий рівень у зв'язку з прийняттям 7 квітня 2011 р. Закону України “Про засади запобігання і протидії корупції” [5]. За своєю ідеологією це рамковий закон, на основі якого надалі розбудовуватиметься загальнодержавна система заходів протидії корупції.

На відміну від загальносоціальних заходів запобігання корупційним правопорушенням у ДКВС України, *спеціально-кримінологічних* вживають працівники підрозділів внутрішньої безпеки та протидії корупції ДПтС України і здійснюються такі заходи конкретніше й цілеспрямованіше. Передусім вони виконують завдання усунення, нейтралізації, мінімізації криміногенних факторів корупції. Спеціальна визначеність функцій щодо виявлення й усунення (блокування і нейтралізації) причин, умов та інших детермінант є основним моментом їх профілактичної діяльності. Спеціально-кримінологічні заходи включають і такі додаткові елементи, як змушування особи шляхом її переконання до добровільної відмови від задуманого чи припинення розпочатого злочину. Вони мають часові рамки, локалізовані в часі та просторі, природно доповнюють і конкретизують загальносоціальні заходи.

Основні завдання і функції підрозділів внутрішньої безпеки та протидії корупції - це запобігання, виявлення та припинення корупційних діянь, злочинів у сфері службової діяльності та інших правопорушень, пов'язаних із корупцією серед персоналу ДКВС України. Саме тому ключова увага приділяється профілактиці корупції: для багатьох усвідомлення відповідальності стає серйозним стримувальним фактором перед спокусою збагатитися злочинним шляхом.

Працівниками кадрових апаратів, підрозділів внутрішньої безпеки і протидії корупції та оперативних підрозділів здійснюється комплекс заходів, спрямованих на подальше зміцнення дисципліни й законності серед персоналу з метою запобігання посадовим злочинам та іншим правопорушенням, пов'язаним зі службовою діяльністю. Проводиться ретельне вивчення кандидатів для прийому на службу та призначення на відповідні посади.

Для здійснення системного аналізу, визначення оцінки оперативної обстановки та результатів роботи підрозділів і служб установ, забезпечення контролю за проведенням профілактичних та інших заходів в установах заведено справи щодо боротьби з корупцією і злочинами у сфері виробничо-господарської та фінансової діяльності. Розроблено плани оперативно-профілактичних заходів, відповідно до яких проводяться відпрацювання.

Заходи індивідуального запобігання корупційним правопорушенням у ДКВС України – це система спеціальних заходів щодо конкретних осіб, які не вчинили протиправних діянь, але перебувають у несприятливих умовах і під їх впливом можуть учинити такі дії, ведуть антисуспільний спосіб життя, вчиняють правопорушення, характеризуються формуванням умислу й мотиву на вчинення корупційних правопорушень, підготовкою конкретного правопорушення.

До заходів індивідуального запобігання корупційним правопорушенням у ДКВС України належать:

- профілактична бесіда;
- роз'яснення законодавства;
- усне попередження про неприпустимість протиправних дій;
- офіційне застереження про неприпустимість протиправної поведінки;
- профілактичний облік.

Здійснення заходів щодо усунення причин і умов, які сприяють учиненню корупційних діянь та інших правопорушень, пов'язаних з корупцією. Основними напрямками діяльності щодо усунення причин і умов, які сприяють вчиненню корупційних діянь та інших правопорушень, пов'язаних з корупцією в ДКВС України, є:

– постійний аналіз стану дотримання антикорупційного законодавства у ДКВС України, визначення управлінських процедур, під час здійснення яких найчастіше вчиняються корупційні діяння та інші правопорушення, пов'язані з корупцією, розроблення щодо них додаткових спеціальних заходів запобігання;

– систематичний нагляд за поведінкою персоналу, виявлення фактів учинення корупційних діянь та інших правопорушень, пов'язаних з корупцією, вжиття заходів щодо притягнення винних осіб до відповідальності;

– налагодження каналів отримання від громадян, підприємств, установ та організацій інформації про корупційні діяння та інші правопорушення, пов'язані з корупцією, вчинені посадовими особами ДКВС України;

– проведення спеціальних занять з персоналом, спрямованих на формування знань, морально-психологічних установок щодо неприпустимості вчинення корупційних діянь та інших правопорушень, пов'язаних з корупцією;

– висвітлення в засобах масової інформації, на офіційному сайті ДПтС України виявлених фактів корупційних діянь з метою налагодження співробітництва з населенням щодо отримання інформації з цих питань.

Для раннього виявлення ознак, що свідчать про підвищення ймовірності вчинення персоналом корупційного діяння або іншого правопорушення, пов'язаного з корупцією, мусить здійснюватися нагляд за поведінкою працівника. До таких ознак належать:

- установа родинних стосунків з представниками бізнесових структур;
- виникнення алкогольної або наркотичної залежності;
- стійке захоплення азартними іграми;
- здійснення витрат, які явно не відповідають рівню оплати праці;
- тісні приватні контакти між працівником та клієнтами (регулярні запрошення до ресторану, на відпочинок тощо);
- нетипова поведінка, замкненість, різкі зміни у відносинах з колегами та керівництвом;
- особисте знайомство з представниками бізнесових структур, особами, які притягувалися до відповідальності за вчинення корупційних діянь та злочинів.

Якщо стають відомі такі обставини, слід спробувати їх з'ясувати, скажімо, за допомогою співбесіди з працівником або його керівником. За результатами такого з'ясування приймається рішення про подальші дії щодо даного працівника, усунення причин і умов, які сприяють учиненню корупційних діянь працівником, або іншого запобігання корупційним проявам.

Особлива відповідальність за усунення причин і умов, які сприяють учиненню корупційних діянь та інших правопорушень, пов'язаних з корупцією, покладається на начальників органів, установ виконання покарань і слідчих ізоляторів.

Керівники мають бути зразком для своїх підлеглих. Їх особиста поведінка та уважність має відігравати значну роль у запобіганні корупційним діянням та іншим правопорушенням, пов'язаним із корупцією.

Важливим заходом щодо усунення причин і умов, які сприяють корупції, є систематичне отримання від громадян, підприємств, установ та організацій інформації про корупційні діяння та інші правопорушення, пов'язані з корупцією, вчинені посадовими особами ДКВС України. Надходження такої інформації може бути забезпечено за рахунок створення: громадських приймалень; телефонів довіри; спеціальних поштових скриньок; Інтернет-ліній.

Ця інформація має постійно узагальнюватися, аналізуватися й доповідатися керівництву ДПтС України для прийняття відповідних управлінських рішень.

Висновки. Узагальнюючи викладене вище, слід підсумувати: з метою протидії корупції в органах і установах ДКВС України необхідно використати такі комплексні антикорупційні заходи:

– зробити корупцію в органах і установах виконання покарань ризиковою та не вигідною. До тих пір, поки співробітнику ДКВС України буде вигідно брати хабарі, красти, іншим чином зловживати владою або службовим становищем, а ризик покарання буде мінімальним, жодні репресивні заходи не дадуть позитивного результату;

– збільшити соціальну ціну служби (престиж, матеріальна забезпеченість, правовий захист, бажання служити та захищати інтереси країни тощо).

Отже, запобігання корупції в Україні - це складне й багатоаспектне завдання для нашої держави, її правової системи та правоохоронних органів, оскільки це негативне явище здатне вражати різні ланки органів державної влади (не виняток і ДПтС України та підпорядковані їй органи й установи виконання покарань) та напрями їх діяльності, а завдана нею шкода стосується різних сфер життєдіяльності сучасної держави, зменшує рівень довіри до державних інституцій з боку населення країни та міжнародної спільноти.

Список використаних джерел:

1. Богатирьов І. Г. Актуальні проблеми протидії корупції в Україні / І. Г. Богатирьов // Актуальні проблеми запобігання корупційним проявам у Державній кримінально-виконавчій службі України : матеріали наук.-практ. семінару (Київ, 12 квіт. 2012 р.). – К. : Державна пенітенціарна служба України, 2012. – С. 17–19.

2. Інформація про стан роботи щодо додержання персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України вимог антикорупційного законодавства за 10 місяців 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/655975>. – Загол. з екрана.

3. Коваль А. О. Стан і тенденції вчинення корупційних правопорушень персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України / А. О. Коваль // Актуальні проблеми запобігання корупційним проявам у Державній кримінально-виконавчій службі України : матеріали наук.-практ. семінару (Київ, 12 квітня 2012 р.). – К. : Державна пенітенціарна служба України, 2012. – С. 31–35.

4. Коваленко В. Загальносоціальні умови профілактики злочинів в економічній сфері / В. Коваленко // Право України. – 2004. – № 8. – С. 12–18.

5. Про засади запобігання і протидії корупції : Закон України від 7 квітня 2011 р. № 3206-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 40. – Ст. 404.

ХРІДОЧКІНА А.А., здобувач кафедри кримінального права і кримінології (Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

УДК 343.8

ДО ПИТАННЯ ПРО ФОРМУЛЮВАННЯ ПОНЯТТЯ «ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ»

Здійснено аналіз сучасного стану розробленості одного із проблемних питань кваліфікації злочинів проти інтелектуальної власності – формулювання поняття «предмет злочинів проти інтелектуальної власності» та надані конкретні пропозиції щодо необхідності внесення відповідних змін до чинного Кримінального кодексу України.

Ключові слова: злочини проти інтелектуальної власності, предмет злочинів проти інтелектуальної власності, результати гуманістичної діяльності, результати науково-

